

En något personlig inledning

År 1973 kom boken *Vida hon famlar. Till kritiken av folkkyrkan* (Pro Veritate, Uppsala). ”Denna bok tillägnas den gudstjänstfirande församlingen i Norrliden, Kalmar, för vilken jag är präst.” Jag skrev den som ung präst till en församling i vardande. Men jag var med hela vägen från att bära altaret till källarlokalen till att flytta till en kyrka ovan jord och till att det blev Två Systrars församling – ”i vanlig mening” så att den ingick i den legala strukturen med kyrkoråd och allt som hör till och inte ”bara” en gudstjänstfirande församling.

Lektor KJ Sundberg avvisade fnysande mitt första titelförslag ”Till kritiken av folkkyrkan” med argumentet att det lät som en statlig utredning. ”Hitta på något mer slagkraftigt!” Titeln kom för mig när jag rakade mig morgonen därpå.

Jag skrev i ett sammanhang.

Pastoralteologi hade de som då var en uppsättning unga teologie och omisskännligt högkyrkliga studerande i Lund diskuterat. Vi läste Martin Thornton och hans beskrivning av ”resten”, de gudstjänstfirare som firar gudstjänst för alla, ungefär som Kalmar FF spelar för hela Kalmar. Thornton hade introducerats i Sverige av PO Sjögren genom hans bok *Att bygga inifrån*. Vi läste rätt mycket om lekfolkets roll, vi samtalade med varandra, skrev i Pro Orthodoxia (ett stencilerat blad) och några av oss följde rätt uppmärksamt rapporterna från Religionssociologiska Institutet med Berndt Gustafsson som direktor.

På somrarna (för min del 1968-70 samt därtill som medlem i stiftets sk campingsektion) var de flesta av oss engagerade i Växjö stifts arbete i det som hette Ölands Sommar kyrka, det vill säga i mötet med alldeles vanliga svenskar på öns campingplatser. Vi försökte förstå hur Kyrkans ärende

skulle bli angeläget för vanligt folk – och vi förstod något om hur möten med människor går till. Om man 20 år gammal är med där, sätter erfarenheterna sin prägel.

Skolningen var viktig och den födde frågor om hur Svenska kyrkan fungerar i mötet med folket. Sådant fortsatte vi tala om. Växjö Stifts Teologgrupps programkvällar hade ofta ett pastoralteologiskt stuk. Det är alls inte konstigt. Det var dessa studenter som var engagerade i sommarkyrkoarbetet och ledare på vinter- och sommarmöten för gymnasister på S:t Sigfrids folkhögskola på Kronoberg. Biskop Jan Arvid Hellström i Växjö kunde belåtet konstatera att hans stift var det doktorstättaste om man räknade bort universitetsstäderna Lund och Uppsala – vad nu detta säger. Skolningen gav resultat

Studentstaden Lund, med Laurentiistiftelsen och Kristna Studentförbundet (KSF) som samlingsplatser, fick ett Bokcafé, som vänstern drev. Teol stud Gösta Hallonsten hade ett boklager, där han hade skaffat restböcker från Diakonistyrelsens Bokförlag, Pro Ecclesia och andra förlag och sålde böcker till kamraterna. På frågan om det skulle vara möjligt att bilda ett kristet bokcafé blev svaret att kan vänstern, borde väl de kristna kunna. Så kom den kooperativt ägda Bokhandeln Arken till med medlemmar och med ett omfattande frivilligarbete, som gjorde att studenter på sin fritid umgicks med teologiska böcker, fortsatte debattera, följde nya boktrender och mycket i den stilen. Att Arken detta år söker nya former som bokhandel är, tänker jag, ingen förändring av den grundläggande uppgiften. Jag kan sörja att Bokcaféet inte finns kvar på S:t Petri kyrkogata i Lund – men glädjas över att Arken har klarat sig genom alla svårigheter.

Är detta nog sagt för att teckna konturerna av en intellektuell och kreativ teologisk miljö?

Från Lund ville jag ut i församlingsarbete. Jag prästvigdes i Växjö domkyrka av biskop Olof Sundby och missiverades till Kalmar. Det var just det jag inte ville. Jag tänkte att det nog skulle vara svårt att ha Pehr Edwall som chef. Vi hade kolliderat, när teologgruppen skulle till Kalmar och Pehr

inte velat ta upp de frågor vi ställde. I efterhand har jag förstått att det berodde på att våra frågor var besvärande för de styrde på sådant som man hunnit, inte lyckats med, inte haft folk till (hälften av prästerna i stan var pensionerade!), inte tänkt på, men det var svårt att vidgå att allt i Kalmar inte var på topp. ”Det tycker jag är en ointressant fråga”, sa prosten Pehr, varpå jag enkelt genmålde att jag inte kommit för att få mina frågor bedömda som intressanta eller ointressanta utan för att få dem besvarade. Ja, vad ska man säga?

Väl på plats fungerade Pehr och jag väl ihop. För mig var han en bra chef för han gav mig utrymme och utmaningar. I stadsdelen Norrliden fanns en källarlokal med av prosten Pehr invigt kyrkorum men utan altare. Kalmar hade sådana ”stödjepunkter” runt om i stan i de olika distrikten. Distriktsindelningen hade kommit till i början på 1900-talet när J.A. Eklund var domprost i Kalmar och formaliserade arbetsområdena men de småkyrkostiftelser som fanns, hade inte lyckats få några kyrkor till stånd.

Hur ska man då arbeta och prioritera som präst i en stadsdel med en rätt anonym källare – ”Norrlidssalen” – och det var frågan hur en församling byggs. Det handlade om mer än ”knep och knåp i församlingsarbetet”. Jag behövde fortsatt pastoralteologisk reflektion genom att hålla samman teologi och pastoral praxis. Det betydde i sin tur kritiskt tänkande kring det som var och funderingar om sådant som skulle kunna bli. Vad är en folkkyrka i en nybyggd stadsdel med 4 000 människor men utan kyrkorum? Kyrkan i källaren byggdes ut i omgångar och blev ett kapell där det fd cykelgaraget blev sakristia och samtalsrum och söndagens gudstjänst efterhand en familjehögmässa med söndagsskola. I 13 år höll vi till där. Sedan blev det kyrka ovan jord i stadsdelens centrum. Jag fortsatte tänka och skriva – *I himlen på jorden* (Pro Veritate 1974) och *Två systrars exempel* (Verbum 1975). I Kalmar höll vi igång kollegiala studier också. Jag fick för mig att alla inte uppskattade att ställas inför pastorala utmaningar. Prosten Pehr stod i alla fall ut med situationen. Ibland tänker jag att han till och med gillade den.

En generation senare, i påskas, utmanades jag av Yngve Kalin med frågan om jag inte skulle skriva *Vida hon fam-lar, II*. "En kyrka som vill vara allt för alla blir till sist inget för någon", sa han (och citerade sig själv för att ge märke åt konversationen). I allt arbete blir Svenska kyrkan till sist självförstörande, tappar sitt budskap, tappar sitt gudstjänstfirande folk och hittar aldrig dem hon skulle vilja nå för det Svenska kyrkan har att komma med är kanske intressant, kan folk tycka, men alltid för andra. Det blir en kyrka som ska göra det som stat, landsting och kommun inte riktigt mäktar med och allt blir till sist bara orimligt. Det måste till en bok, menade Yngve Kalin.

Kan jag skriva bok om detta sammanbrott igen – utan att det är samma bok? Och kan jag göra som jag blivit tillsagd att inte skriva en triumferande retorisk fråga i påståendeform "Vad var det jag sa!" Det är klart att jag hade fel i som-ligt fast inte så fel som recensenten i *Vår Kyrka* tyckte när han (teologiskt dispenserad kyrkoherde i Härnösands stift) konstaterade att "boken är elak". Annat har visat sig vara förnuftiga analyser men skulle jag vara en sådan fähund att jag skulle vara glad över att det går Svenska kyrkan illa? Det kan de vara som gått till andra kyrkor och sammanhang för i den glädjen finner de bekräftelse på att de gjort rätt. Andra av oss säger med Jan Myrdal att samtiden är onödig. På några punkter har vi för någon tid gjort skillnad i våra församlingar – vad nu det är värt. Det tar lång tid att bygga en bro med den kan sprängas på några sekunder, som vi vet. Det gäller broar, byggnader och strukturer. Men det som byggs i människor kanske bärs vidare under lång tid?

Boktiteln ska sättas sist. "En kyrka för samtiden eller framtiden" är en möjlig titel, kunde man tänka. Men vad hade KJ Sundberg sagt? "Låter som en av Statens Offentliga Utredningar." *Inget för någon* får boken heta. Den kyrka som vill vara allt för alla blir till sist inget för någon är insikten som blir domen över en folkkyrka som inte vågar vara Kyrka.

På en punkt är jag bestämd. Vår kyrkokritik var och är inte steril. Några av oss har i våra församlingar visat och ge-

staltat alternativ. Det går att bygga en levande, folklig kyrka när folkkyrkostrukturen går förlorad. Men det där med att tyda tidens tecken har aldrig varit en syssla som stått högt i kurs. I det kyrkliga finns det alltför många som vill höra det som passar, inte höra besvärande sanningar eller nödgas ta itu med svåra problem. Det är inte för dessa jag skriver bok. Det är för er andra.

Den röda tråden skulle kunna tänkas vara tanken att det är rätt att göra uppror men det träffar inte helt. Det är rätt att bygga upp, snarare. Att det också innebär rivningsarbete vet den som läst sin Jeremia. ”Du skall rycka upp och vräka omkull, förstöra och bryta ner, bygga upp och plantera.” Jer 1:10

Det finns möjligtvis en röd tråd i det jag skrivit och det jag skriver.

* I *Vida hon famlar* skrev jag om folkkyrkotänkande som förlorar sin verklighet och i praktiken visar sig vara illusion eller en lämning från det Sverige som var.

* I min doktorsavhandling *Folk och kyrka* undrade jag vad en folkkyrka gör när hon förlorar folket och kunde analysera folkkyrkosyners olikheter.

* Nu frågar jag vad en kyrka gör som förlorar sig själv.

Är detta i grund och botten samma frågekomplex?

Antagligen. Och jag har kanske hela mitt vuxna liv hållit på och skriva om samma komplex – i böcker, artiklar, inlägg och bloggposter. När jag slutade skrev Björn Fyrlund samman en bibliografi för åren 1959-2013. Det är mycket kyrkligt där. Dessutom har jag ägnat mig åt kyrkopolitik som konsekvens av att jag velat bygga församling. Det jag talat för kyrkopolitiskt är det jag velat bygga på hemmaplan.

Framtänkandet av denna bok skedde utifrån ett antal iakttagelser och det blev till en disposition:

1. Jag ska skriva om det jag inte såg då – kyrkokritikerna inom Svenska kyrkan är fler än vi brukar uppmärksamma, så många att vi snarast skulle se ett bärande drag i kyrkolivet genom kritiken.

2. Jag behöver beskriva samhällssituationen och vad den präglas av. Tillstånd i världen blir tillstånd i själen – och i Kyrkan. Sådant vi uppfattar som självklarheter hindrar nödvändiga insikter och eftertanke. Vi reagerar närmast på stimuli.

3. De långa syftlinjerna hör till Kyrkans sätt att vara men nu vandrar vi alltmer brutalt in i historielöshet. Det är värt en reflektion, när jag måste ta upp omgörningsarbetet i Svenska kyrkan; från lokalförsamling till koncerntänkande (eller vad det ska kallas) och från gudstjänstfirande församling till verksamhetskyrka.

4. Kyrkan består av människor. Några får mer att säga till om i Svenska kyrkan. Vad har de åstadkommit och vad har de försummat? Vilket ansvar har de som opponerat (och jag hör till dem)?

5. Vad än postmodernism är, så är dess kännetecken att det inte finns någon Sanning, bara sanningar, som skiftar och som vi måste förhålla oss politiskt korrekt till om vi inte ska hamna utanför. Utskäpningsprocessen är värd ett kapitel.

6. Svenska kyrkan fungerade som en brokyrka men gör det inte längre. Det ekumeniska arbetet i Svenska kyrkan befinner sig i kris – både inomkyrkligt och i förhållande till den världsvida kyrkan.

7. Ärkebiskop m/14 var Nathan Söderblom och nu får vi en ny ärkebiskop m/14. Jag söker komma bakom rubrikerna.

8. Sammanbrottet. Något av det som inte får sägas, ska väl sägas.

9. "Det går åt helvete, begriper du väl!" Vi måste väl ändå få ett optimistiskt slutord i boken?

Jag försöker alltså dra ut utvecklings- och avvecklingslinjer och gör det förhoppningsvis provocerande, dvs som en inbjudan till andra att tala – *pro vocare*, kalla fram den andres röst. Jag är ju inte ensam om att uppfatta att Svenska kyrkan befinner sig på en olycksväg – och har gjort så länge.

De många enskildheterna i Svenska kyrkan spelar samman och blir till sist galenskaper satta i system. Vad jag ser? En ovilja, som egentligen kanske var en oförmåga, att hålla samman det svenskkyrkliga och låta olika perspektiv samspela. Dåligt ledarskap, helt enkelt, eller uselt.

Detta usla ledarskap med beslutsstrukturer oförmögna att gripa sig an verkliga problem (men upptagen med att lösa de problem organisationen själv försåg och förser sig med) ledde oss dit där vi är. Egentligen ser jag alltså Svenska kyrkans nuvarande läge som en onödighet, en onödig samtid. Det hade kunnat vara annorlunda. Om inte ...

Kortfattat är det om detta "om inte" som denna bok handlar.

Det hade inte blivit en bok utan Yngve Kalins utmaning.

Det hade inte blivit en bok utan dr Björn Fyrlunds imponerande textgnetande och korrekturläsande.

Det hade inte blivit en bok utan uppmuntran från Yngve och Björn och deras beredvillighet att göra en insats. Jag tackar vännerna. Det borde läsarna av denna bok också göra!

När det gäller förlaget säger förlagschefen att hon ansträngt alla resurser för att få fram boken "bara för att det är du". Det säger hon kanske till alla, men jag gick på det och tackar för den smickrande vänligheten och för att Anna Ehde Malmberg till allt annat också hann ägna sig åt denna bok.

I Mariamånaden 2014

Dag Sandahl